

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

125. ÉVFOLYAM

2009

ARGUMENTUM KIADÓ

1

fordul Aachen Albert kereszties krónikájának 9. könyvében (13. fejt. „*pacifice et potenter omnia disponens*”), így semmiképpen nem tekinthető a geszta szerzője invenciójának.

Utólag elismerhetjük, hogy Gabriel Silagi új német–latin kiadása, bár számos jogos kritikai észrevételt váltott ki a hazai kutatóktól, igen nagy szolgálatot tett a Névtelen műve és az azzal kapcsolatos hazai szakirodalom népszerűsítésében. Azóta megjelent a geszta szlovák–latin kiadása (*Kronika anonymného notára kráľa Bela. Gesta Hungarorum*. Ed. Vincent MÚCSKA. Bratislava, 2000., vö. Magyar Könyvszemle (117.) 2001. 2. sz. 267–269.), lengyel (2006), s legújabban Martyn Rady angol fordításának előzetes kézírata olvasható a világhálón (<http://www.ssees.ac.uk/prospect/GestaHungarorum.pdf>. 2008. 07. 19. állapot, „The Gesta Hungarorum of Anonymus, the Anonymous Notary of King Béla”). A műnek a nemzetközi vérkeringésbe való bekerülése ugyan még nem hozta magával azokat az új szempontokat és eredményeket, amelyek joggal elvárhatók, de az új publikációk magas száma már biztatóan mutat ebbe az irányba.

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

A szegedi Somogyi-könyvtár kiállításai (2001–2008). A magyarországi könyvkultúra gazdagságát nem akkor láthatjuk igazán, amikor a retrospektív nemzeti bibliográfia kötetét kézbe vesszük. Így, a magyarországi könyvtörténetírás megközelítésmódja is mindig más, mint a nagy könyvtermelő kultúrák szakembereié. Mi a befogadás, a recepció gazdagságát állítjuk a szegény könyvtermés mellé. Könyvtörténészeink, tudós könyvtárosaink pedig közelebb állnak a könyv tartalmához, mint a nyugat-európai könyvtörténészek, akiknek adatott alkalom olyan mértékig specializálódni, hogy a teljes könyveket nem is kell látniuk (életművek épülhetnek egy-egy betű formájának a kutatására, vagy valamely formai motívum sorsa alakulásának kiderítésére). Nálunk a könyvtárak sem olyan gazdagok, mint Itáliában, Franciaországban, Németországban, vagy éppen Angliában. A gyűjtemény őrzői tehát csaknem valamennyi darabbal barátságot köthetnek évtizedes munkájuk alatt. Ilyen könyvtár a Somogyi-könyvtár is, és ilyen könyvtáros Szőkefalvi-Nagy Erzsébet. Szerelmese a könyvtárnak, a műemlék gyűjtemény darabjainak. Ha valaki szerelmes, akkor elfogult. A kérdés az, hogy mennyire? A kezünkben tartott nyolc kiállítási katalógus alapján azt mondhatjuk, hogy csak annyira, amennyire illik is egy szerelmestől. Az illő kívülről történő szemlélést Szőkefalvi-Nagy Erzsébet esetében az európai és a magyarországi könyves kultúra mélyebb ismerete biztosítja, mint ahogyan azt csak a Somogyi-könyvtárban meg lehetne tanulni. A kiállítások, és a katalógus méreteinek megválasztása láthatóan nem egyszerűen anyagi korlát, hanem a kiállítások koncepciója diktálta okos rostálása az anyagnak. Ugyanígy a bevezetők összefogottsága – eléggé informatívak, de nem feleslegesen ismétlők –, és a kiállított könyvek (tárgyak) leírásának mélysége jól bizonyítják felkészültségét.

A szövegek alaposága leginkább az első kiállítási katalógusban feltűnő („*Ment-e a könyvek által a világ elébb?*” *A magyar könyves kultúra évszázadai*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2001. július 16–október 20. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2001). A szerző láthatóan régóta készült erre a kiállításra (talán a támogatók bőkezű(bb)-sége is megengedte a részletesebb tárgyleírásokat). A kiállítás didaktikus volta azt is bizonyítja, hogy annak rendezője számított a diák csoportokra, ide érte a Szegeden nagyszámú könyvtár szakos hallgatókat is. A könyvtörténet itt is irodalomtörténeti megközelítésben tárgyalt, ahogy ennek Magyarországon erős hagyományai élnek, ugyanakkor a könyvművészet külön fejezetet (és vitrint) is kapott. Külön érdeme a kiállításnak a bártfai városi könyvtár ritka, 1588-as nyomtatott ex librisének bemutatása, a könyvtár típusának értelmezése, illetve az, hogy Szeged könyvtörténete jól szerkesztetten külön is megjelenik.

A Biblia-kiállítás a magyar Biblia történetét csak felvillantja, sokkal inkább egyetemes jellegű. Az európai nyelvek mellett a kínai, a bagheli, a kawi vagy éppen a nogaj is megjelenik, mutatva, hogy a keleti nyelvek szegedi kutatása, oktatása nem csupán az Egyetemi könyvtár gazdag keleti gyűjteményére alapozhat. A kiállítók külön is felhívták a figyelmet a „szép” Bibliára is, vagyis a könyvművészeti szempontból kiemelten értékelendő darabokra (*Ezer nyelvű Biblia. Ritka bibliakiadások a Somogyi-könyvtár gyűjteményében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2002. július 15–október 22. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2002).

Az útleírások azok számára, akik nem utaztak, sokáig az egyetlen kapcsolatot jelentették azokkal a területekkel, amelyek a nagy utazók bemutatásában jelentek meg a könyvek lapjain. A leírásoknak ezért érdekeseeknek, ugyanakkor szakszerűeknek kellett lenniük, és a szöveget kötelezően elkísérték térképek és illusztrációk. A nagy gyorsasággal (ma úgy mondanánk: hatékonyan) elpusztított népekről sokszor csak ezek az útleírások adnak hírt. Az útleírás hitelessége, a bemutatott népek, öltözetek, szokások, állat-, és növényvilág, természeti kincsek és jelenségek leírásának szakszerűségén alapul egyes népek önismerete is (ilyen önismeretre ugyanis, akármilyen furcsa is ez sokak számára, szükség van). Az európai és a magyar utazási irodalom kezdeteinek emlékei tehát nem egyszerű kuriózumok, hanem nagyon komolyan elemzendő szövegek, képek (*Nagy utazók – híres utazások. Régi útleírások a Somogyi-könyvtár gyűjteményében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2003. július 16–október 15. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2003).

Tematikusan talán a legnehezebb kiállítást 2004-ben rendezte a könyvtár: *Európa szívében. Az egyesült Európa a Somogyi-könyvtár régi és ritka könyveinek tükrében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2004. július 15–október 16. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2004. A téma nehézsége elsősorban abból ered, hogy Európa mindenkinek mást és mást jelent. Ahogy ma az EU működik, ez a másik világháború után, gazdasági alapról csupán pénzügyi irányban elcsúszott Európa: a világban teret veszített európai, amerikai vállalkozások számára időlegesen kevés túlélést biztosít sok európai nép rovására. Ez az EU azt az Európát rombolja, amelyet a Római Birodalom után nagy fáradtsággal építettek fel nemzetek: egy az uralkodó családoknak, a társadalmaknak és persze gazdasági érdekeknek is kedvező, de a közös keresztény kultúrára alapozódó Európát. Ennek szöveges emlékei az országleírások, a genealógiai táblák, a békeszerződések, a közös szentkultuszok, illetve a mindenütt ismert tudományos eredmények, irodalmi alkotások. Kiállítani ezt lehet: könyvelők és európai bürokraták hadát nem.

Európának nem csak földrajzi régiói vannak, kulturális zónák is léteznek aszerint, hogy melyik kibocsátó kultúra határozza meg egy-egy befogadó terület kulturális arculatát. Nem kultúrfölény ez, hanem kulturális arculatformálás. A kibocsátó kultúra mindig közvetít más hatásokat is, felhívja a figyelmet más tudományos, művészeti, irodalmi értékre. Magyarország és az itt élő összes nép számára a német hatás az ország létezésétől kezdve mindig az első volt, és maradt. A könyvkultúra különösen ilyen terület. Az első nyomdász mesterek, az első könyvkereskedők németek voltak, a magyarországi könyvkiadók és könyvkereskedők, a németországiakkal házasodtak. Augsburg, Bécs, a német Prága, Lipcse, München, Halle an der Saale, és még számos más kulturális központ közvetítette a magyarországi értelmiség és polgárság felé a német, de a francia, vagy angliai szellemi áramlatokat is. A Somogyi-könyvtár abban az évben, amikor a frankfurti könyvvásár vendége Magyarország volt, ezt a könyves kultúránkra gyakorolt hatást mutatta be (*Hess Andrástól Landererig ... – Német hatások a magyar könyves kultúrában – a Somogyi-könyvtár régi és ritka gyűjteményében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2005. július 18–október 22. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2005).

A Könyvtár 2006-ban ünnepelte alapításának 125. évfordulóját, ugyanebben az évben 195 éve született az alapító, Somogyi Károly. A nagyvonalú adományozó emléke előtt könyvtára bibliofil

arcának bemutatásával tisztelegtek az utódok: *Könyvművészet a Somogyi-könyvtár régi és ritka könyveinek tükrében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2006. július 17–október 23. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2006. A kiállítás nemcsak a Somogyi Károlytól kapott míves könyvemlékeket mutatta be, hanem a magyarországi könyvművészet 20. század eleji remekeit is.

Ma minden könyvtár egy kis könyvtártörténet egyben. Ha lenne elegendő könyvtáros számbavenni valamennyi kötet külön történetét, látnánk, hogy a könyvgyűjtők személyes szándéka, vagy a rideg történelmi valóság, vagyis az erőszak, érdekes vegyületeket alkotott. Ma a szegedi Somogyi-könyvtár gyűjteményének proveniencia-jegyei nemcsak azt mesélik el, hogy Anton Fugger könyvei hogyan kerültek Lippay György esztergomi érsekhez, hanem azt is, hogy az érseki könyvtár és a kanonok magánkönyvtárai között is volt könyvcseré. Ahogy azt is tudjuk (innen is), hogy a nagy alapítóknak nem elég hálás az utókor: Széchényi Ferenc könyveiből bőven selejtezett a nemzeti könyvtár, így ma Szeged városa büszkélkedhet a somogyi főispán könyvével is. De minden könyvtárnak voltak híres könyvtárosai is, akiknek a munkája jelkép értékűvé vált kisebb közösségükben. Szeged így emlékezik Reizner Jánosra, Móra Ferencre, Tömörkény Istvánra, vagy az első szakképzett könyvtáros nőre, a Moholy-Nagy László által megfestett Fischhof Ágotára. Szegedi az az író is (Darvasi László), aki az elnöiesedett könyvtáros szakma által uralt könyvtárakban való eligazodás görbe tükrét megírta: 'Hogyan csábítsuk el a könyvtároskisasszonyt?' (*Régi híres könyvtárak – régi híres könyvtárosok a Somogyi-könyvtár régi és ritka könyveinek tükrében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2007. július 12–október 22. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2007).

A természettudományi könyvnek a könyvtörténetben elfoglalt helye kicsit más, mint humán filológiai alapú tudományok szakok emlékei. Ez utóbbiak inkább a Gutenberg-galaxis szövegtriumphusának emlékei, míg a tudományos könyv az ábrázolásnak mindig másfajta pontosságát követelte meg. Az orvosi könyvek pontosságának kérdése mindig (csaknem) szó szerint húsbavágó volt. Ma a régi orvosi könyvek nem csupán képi anyaguk érdekesege okán, hanem az egyes nyelvek szakmai szókincsének kialakulás-története miatt is népszerűek. A kiállítás egy kicsit a gyógyítás történetét is bemutatja, vagyis a népszerű, köznap gyógyászati ismeretek elterjedését, vagy a keleti orvoslási módszerek európai megjelenését is (*Az orvoslás története Galenustól Herczel Fülöpig a Somogyi-könyvtár régi és ritka könyveinek tükrében*. Kiállítás a Somogyi-könyvtárban 2008. július 15–október 22. A kiállítást rendezte, az ismertetőt írta és szerk. SZŐKEFALVI-NAGY Erzsébet. Szeged, 2008).

A kiállítások tárgyának megválasztása láthatóan alkalmazkodik az országos kulturális kampányokhoz (a millenniumi ünnepektől kezdve az Ungarn Akzent in Deutschland-on át, a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa 2008-as felvezető évének hivatalos programjáig), ugyanakkor nem rejthető el az sem, hogy a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek kiállítási témái is visszaköszönek a tematikai sorban. Jól is van ez így, hiszen az internetes szolgáltatások bővítése mellett a könyvtárak is szolgáltatókká degradálódnak, és meg kell mutatni a gyűjteményeket másként is. A régi és ritka könyvek megmutatása – és a társadalomnak erre igénye is van – már komolyabb szakmai tudást igényel, amely a Somogyi-könyvtárban láthatóan megvan. A helyi régi és ritka dokumentumokon keresztül a szűkebb pátria lakossága ugyanakkor tartalmasan bővítheti ismereteit a világról, sokkal inkább, mintha csak az ezekről szóló információval találkozhatna a képernyőjén. A nem helyi lakosok a kiállítási katalógusból (az idegenek a mindig közölt angol nyelvű összefoglalásokból) szembesülhetnek a Somogyi-könyvtár gazdagságával.

TARTALOM

<i>Simon Zsolt</i> : Az első szebeni nyomtatványok 1525-ből	1
<i>Nagy Levente</i> : Luigi Ferdinando Marsili és a budai könyvtár(ak)	30
<i>Manhercz Orsolya</i> : Ferenc József 1857-es magyarországi utazása a <i>Times</i> hasábjain	47
<i>Sándor Tamás</i> : „Zsidókravall” Budapesten – az 1883-as antiszemita jellegű zavargássorozat a korabeli sajtó tükrében	66

KÖZLEMÉNYEK

<i>Holler László</i> : Ismerte-e Laskai Osvát Anonymus gesztáját?	83
<i>Monok István</i> : Kiegészítés a Marsili-hagyaték magyar vonatkozásaihoz	88
<i>Fekete Csaba</i> : Jablonski Bibliája	95
<i>Kiss J. Adrienn</i> : A szubjektív megjelölés Illyés András prózai műveinek előszavaiban	101

FIGYELŐ

<i>Veszprémy László</i> : Új kiadványok Anonymus Gesta Hungarorumáról	110
<i>Monok István</i> : A szegedi Somogyi Könyvtár kiállításai (2001–2008)	114
<i>Bernád Ágoston Zénó–Blaskó Katalin–Seidler, Andrea–Seidler, Wolfram</i> : Hungarus Digitalis. Német nyelvű sajtó a Magyar Királyság területén a 18. század második felében – digitális kiadás	117

NEKROLÓG

Varga Imre (1912–2007) (<i>Tüskés Gábor</i>)	123
--	-----

SZEMLE

Kulturkosmos der Renaissance. Die Gründung der Bayerischen Staatsbibliothek. Katalog der Ausstellung zum 450-jährigen Jubiläum 7. März bis 1. Juni 2008 und der Schatzkammerausstellung »Musikschätze der Wittelsbacher« 9. Juni bis 6. Juli 2008. Hrsg. von der BSB. Red. von Claudia Bubenik, Béatrice Hernad, Cornelia Jahn. Wiesbaden, 2008. /Bayerische Staatsbibliothek. Ausstellungskataloge Nr. 79./ (<i>Zsupán Edina</i>)	125
Die Ottheinrich-Bibel. Das erste illustrierte Neue Testament in deutscher Sprache. Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 8010. Begleitbuch zu den Ausstellungen anlässlich der Zusammenführung der Ottheinrich-Bibel im Jahre 2008. Hrsg. von der BSB. Red.: Claudia Fabian und Jürgen Schefzyk. [München]–[Luzern], 2008. /Kulturstiftung der Länder, Patrimonia 334. – Bayerische Staatsbibliothek, Ausstellungskataloge 80./ (<i>Rozsondai Marianne</i>)	130
A Nagyváradi Szeminárium Nyomda, 1745–1804. Összeáll., bev.: Emődi András. Bp.–Nagyvárad, 2004. (<i>Buda Attila</i>)	132
Knižničná a informačná veda XXI. Zost.: Anna Čabrunová. Bratislava, 2007. /Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského/ (<i>Vesztróczy Zsolt</i>)	134
Heltai János: Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában (1601–1655). Bp. 2008. /Res Libraria II./ (<i>Bitskey István</i>)	136
Frank, Peter R.–Frimmel, Johannes: Buchwesen in Wien 1750–1850. Kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger. Wiesbaden, 2008. (<i>Rózsa Mária</i>)	140
Weidhaas, Peter: A Frankfurti Könyvvásár története. Bp. 2008. (<i>Varsányi Krisztina</i>)	144